2 Funkcje trygonometryczne.

2.1 Kąt i jego miara

Definicja 1. Części płaszczyzny ograniczone dwiema półprostymi p i q wychodzącymi ze wspólnego punktu O nazywamy *kątami*, przy czym kąt α jest kątem *wypukłym*, zaś β kątem *wklęsłym*. Półproste k i l nazywamy *ramionami* tych *kątów*, a punkt O ich *wierzchołkiem*.

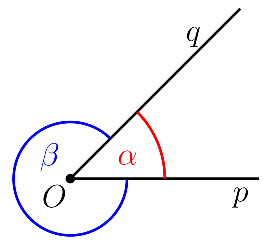

Miara stopniowa stosowana w geometrii oparta jest na podziale pełnego kąta na 360 równych części, tzn. 360°. Dalszego podziału dokonuje się w systemie sześćdziesiątkowym, tzn. $1° = 60'$ (minut), $1' = 60''$ (sekund). [1]
Do ilościowego opisu kąta stosuje się również tzw. miarę łukową.
Miarą łukową kąta nazywamy liczbę α będącą stosunkiem długości l łuku okręgu o środku w O, zawartego wewnątrz kąta, do promienia okręgu r. Jednostką miary łukowej jest **radian** (rad) będący miarą kąta, którego długość łuku okręgu l jest równa promieniowi okręgu.
1 rad $= 57°17'44,8'' = 57{,}2958°$

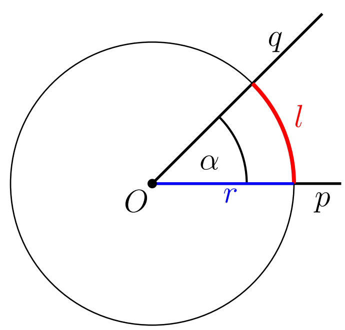

$$\alpha = \frac{l}{r}$$

Kąt, którego jedno ramię p wyróżniamy jako początkowe, a drugie q jako końcowe nazywamy *kątem skierowanym.*

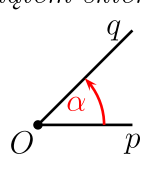

Kąt skierowany otrzymujemy przez obrót na płaszczyźnie półprostej wychodzącej z ustalonego punktu O. Jeżeli kierunek obrotu jest przeciwny do ruchu wskazówek zegara, to przyjmujemy, że kąt ma miarę dodatnią, a jeżeli kierunek jest zgodny z ruchem wskazówek zegara, to kąt ma miarę ujemną.

[1] W geodezji kąt płaski mierzy się w *gradusach*. Kąt pełny odpowiada 400 gradusom.

KAPITAŁ LUDZKI NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
UNIA EUROPEJSKA EUROPEJSKI FUNDUSZ SPOŁECZNY

2.2 Funkcje trygonometryczne kąta skierowanego

Niech α będzie miarą dowolnego kąta skierowanego na płaszczyźnie XOY. Wówczas

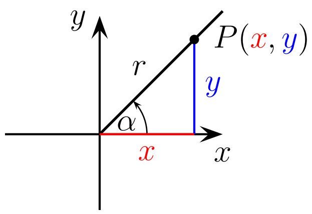

$$\begin{array}{rcl} \sin(\cdot) & : & \mathbb{R} \ni \alpha \mapsto \sin\alpha = \dfrac{y}{r}, \\ \cos(\cdot) & : & \mathbb{R} \ni \alpha \mapsto \cos\alpha = \dfrac{x}{r}, \\ \operatorname{tg}(\cdot) & : & \mathbb{R} \setminus \left\{\dfrac{\pi}{2} + k\pi : k \in \mathbb{Z}\right\} \ni \alpha \mapsto \operatorname{tg}\alpha = \dfrac{y}{x}, \\ \operatorname{ctg}(\cdot) & : & \mathbb{R} \setminus \{k\pi : k \in \mathbb{Z}\} \ni \alpha \mapsto \operatorname{ctg}\alpha = \dfrac{x}{y}. \end{array}$$

2.3 Związki między funkcjami trygonometrycznymi tego samego argumentu

$$\begin{array}{rl} \forall_{\alpha\in\mathbb{R}} & \sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1 \\ \forall_{\alpha\in\mathbb{R}\setminus\left\{\frac{\pi}{2}+k\pi : k\in\mathbb{Z}\right\}} & \operatorname{tg}\alpha = \dfrac{\sin\alpha}{\cos\alpha}, \\ \forall_{\alpha\in\mathbb{R}\setminus\{k\pi:\ k\in\mathbb{Z}\}} & \operatorname{ctg}\alpha = \dfrac{\cos\alpha}{\sin\alpha}, \\ \forall_{\alpha\in\mathbb{R}\setminus\left\{\frac{k\pi}{2}:\ k\in\mathbb{Z}\right\}} & \operatorname{tg}\alpha\cdot\operatorname{ctg}\alpha = 1. \end{array}$$

2.4 Funkcje trygonometryczne podwojonego argumentu oraz sumy i różnicy argumentów

$$\begin{aligned} \sin(\alpha\pm\beta) &= \sin\alpha\cos\beta \pm \cos\alpha\sin\beta, \\ \cos(\alpha\pm\beta) &= \cos\alpha\cos\beta \mp \sin\alpha\sin\beta, \\ \sin 2\alpha &= 2\sin\alpha\cos\alpha, \\ \cos 2\alpha &= \cos^2\alpha - \sin^2\alpha = 2\cos^2\alpha - 1 = 1 - 2\sin^2\alpha. \end{aligned}$$

2.5 Okresowość funkcji trygonometrycznych

Funkcje $\sin(\cdot)$ i $\cos(\cdot)$ są funkcjami okresowymi o okresie podstawowym 2π, natomiast funkcje $\operatorname{tg}(\cdot)$ i $\operatorname{ctg}(\cdot)$ są funkcjami okresowymi o okresie podstawowym π, tzn.

$$\begin{array}{ll} \sin(\alpha+2k\pi) = \sin\alpha, \quad k\in\mathbb{Z}, & \cos(\alpha+2k\pi) = \cos\alpha, \quad k\in\mathbb{Z}, \\ \operatorname{tg}(\alpha+k\pi) = \operatorname{tg}\alpha, \quad k\in\mathbb{Z}, & \operatorname{ctg}(\alpha+k\pi) = \operatorname{ctg}\alpha, \quad k\in\mathbb{Z}. \end{array}$$

2.6 Parzystość funkcji trygonometrycznych

Funkcja $\cos(\cdot)$ jest funkcją parzystą, zaś pozostałe funkcje są nieparzyste, tzn.:

$$\cos(-\alpha) = \cos\alpha,$$
$$\sin(-\alpha) = -\sin\alpha,\ \operatorname{tg}(-\alpha) = \operatorname{tg}\alpha,\ \operatorname{ctg}(-\alpha) = -\operatorname{ctg}\alpha.$$

2.7 Znaki funkcji trygonometrycznych w poszczególnych ćwiartkach

	Zakres kąta; $\alpha \in$			
	$(0, 90^\circ)$	$(90^\circ, 180^\circ)$	$(180^\circ, 270^\circ)$	$(270^\circ, 360^\circ)$
	$\left(0, \frac{\pi}{2}\right)$	$\left(\frac{\pi}{2}, \pi\right)$	$\left(\pi, \frac{3}{2}\pi\right)$	$\left(\frac{3}{2}\pi, 2\pi\right)$
$\sin\alpha$	$+$	$+$	$-$	$-$
$\cos\alpha$	$+$	$-$	$-$	$+$
$\operatorname{tg}\alpha$	$+$	$-$	$+$	$-$
$\operatorname{ctg}\alpha$	$+$	$-$	$+$	$-$

2.8 Wartości funkcji trygonometrycznych podstawowych argumentów

	$\alpha =$							
Kąt w stopniach	0°	30°	45°	60°	90°	180°	270°	360°
Miara łukowa	0	$\frac{\pi}{6}$	$\frac{\pi}{4}$	$\frac{\pi}{3}$	$\frac{\pi}{2}$	π	$\frac{3}{2}\pi$	2π
$\sin\alpha$	0	$\frac{1}{2}$	$\frac{\sqrt{2}}{2}$	$\frac{\sqrt{3}}{2}$	1	0	-1	0
$\cos\alpha$	1	$\frac{\sqrt{3}}{2}$	$\frac{\sqrt{2}}{2}$	$\frac{1}{2}$	0	-1	0	1
$\operatorname{tg}\alpha$	0	$\frac{\sqrt{3}}{3}$	1	$\sqrt{3}$	$\times$	0	$\times$	0
$\operatorname{ctg}\alpha$	$\times$	$\sqrt{3}$	1	$\frac{\sqrt{3}}{3}$	0	$\times$	0	$\times$

2.9 Wzory redukcyjne

	$\beta =$							
	$\frac{\pi}{2} - \alpha$	$\frac{\pi}{2} + \alpha$	$\pi - \alpha$	$\pi + \alpha$	$\frac{3}{2}\pi - \alpha$	$\frac{3}{2}\pi + \alpha$	$2\pi - \alpha$	$2\pi + \alpha$
$\sin\beta$	$\cos\alpha$	$\cos\alpha$	$\sin\alpha$	$-\sin\alpha$	$-\cos\alpha$	$-\cos\alpha$	$-\sin\alpha$	$\sin\alpha$
$\cos\beta$	$\sin\alpha$	$-\sin\alpha$	$-\cos\alpha$	$-\cos\alpha$	$-\sin\alpha$	$\sin\alpha$	$\cos\alpha$	$\cos\alpha$
$\operatorname{tg}\beta$	$\operatorname{ctg}\alpha$	$-\operatorname{ctg}\alpha$	$-\operatorname{tg}\alpha$	$\operatorname{tg}\alpha$	$\operatorname{ctg}\alpha$	$-\operatorname{ctg}\alpha$	$-\operatorname{tg}\alpha$	$\operatorname{tg}\alpha$
$\operatorname{ctg}\beta$	$\operatorname{tg}\alpha$	$-\operatorname{tg}\alpha$	$-\operatorname{ctg}\alpha$	$\operatorname{ctg}\alpha$	$\operatorname{tg}\alpha$	$-\operatorname{tg}\alpha$	$-\operatorname{ctg}\alpha$	$\operatorname{ctg}\alpha$

UWAGA! Wzory redukcyjne można zapamiętać stosując dwie zasady:
ZASADA I: Ustalanie znaku, patrz 2.7.
ZASADA II: W „okolicach” $\frac{\pi}{2}$ i $\frac{3}{2}\pi$ funkcja zmienia się na kofunkcję (tzn. $\sin(\cdot)$ na $\cos(\cdot)$, $\cos(\cdot)$ na $\sin(\cdot)$, $\operatorname{tg}(\cdot)$ na $\operatorname{ctg}(\cdot)$ i $\operatorname{ctg}(\cdot)$ na $\operatorname{tg}(\cdot)$).

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

2.10 Wykresy funkcji trygonometrycznych

Niech x będzie argumentem funkcji trygonometrycznych. Wtedy mamy następujący opis tych funkcji $y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \operatorname{tg} x$ i $y = \operatorname{ctg} x$.

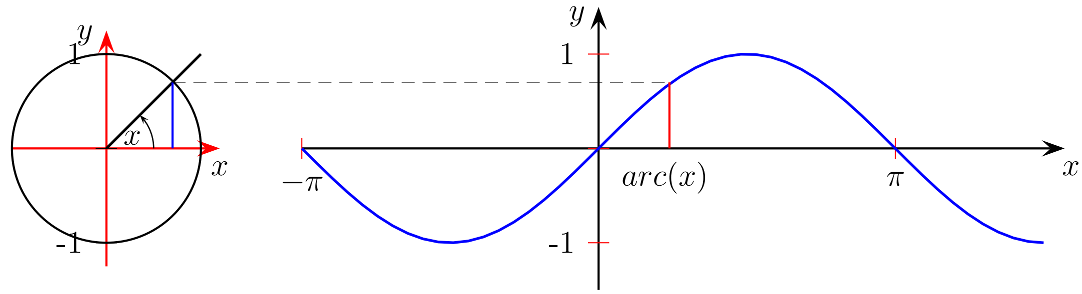

Rysunek 1: Konstrukcja sinusoidy.

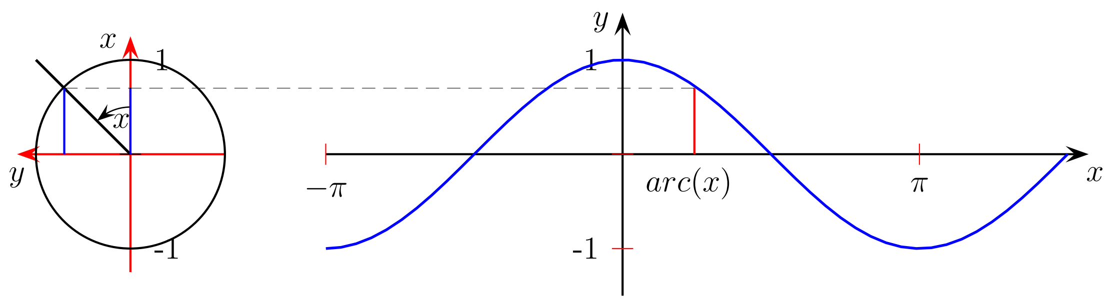

Rysunek 2: Konstrukcja cosinusoidy.

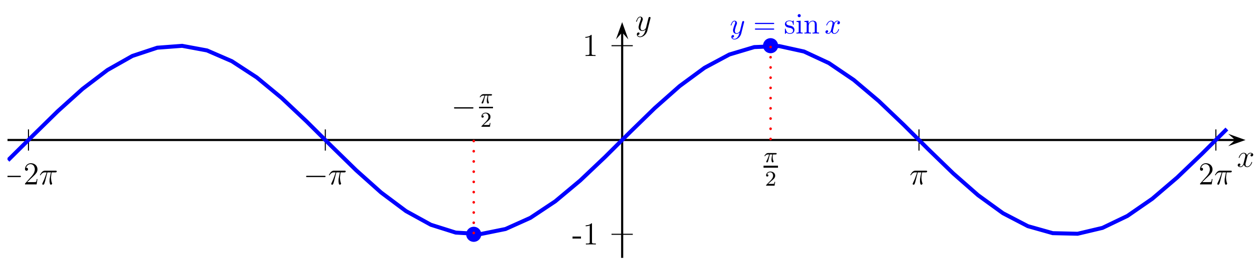

Rysunek 3: Wykres funkcji $\sin(\cdot)$ (sinusoida).

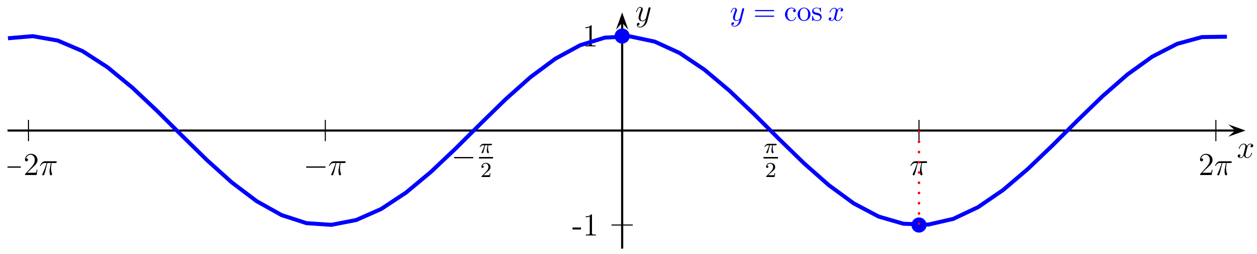

Rysunek 4: Wykres funkcji $\cos(\cdot)$ (cosinusoida).

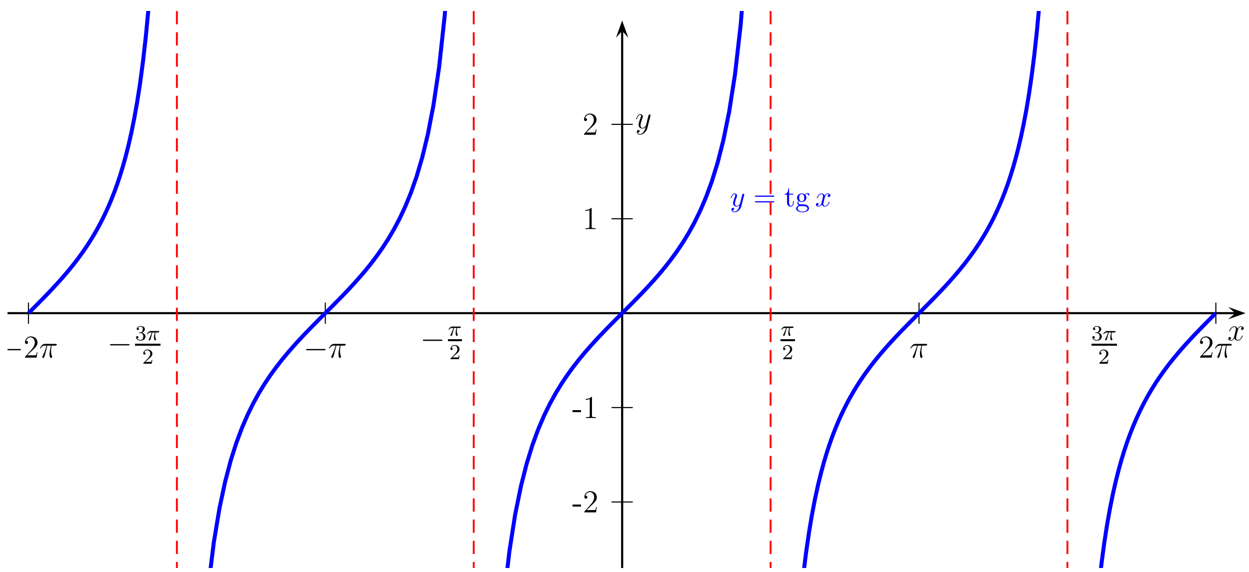

Rysunek 5: Wykres funkcji $\mathrm{tg}(\cdot)$ (tangensoida)

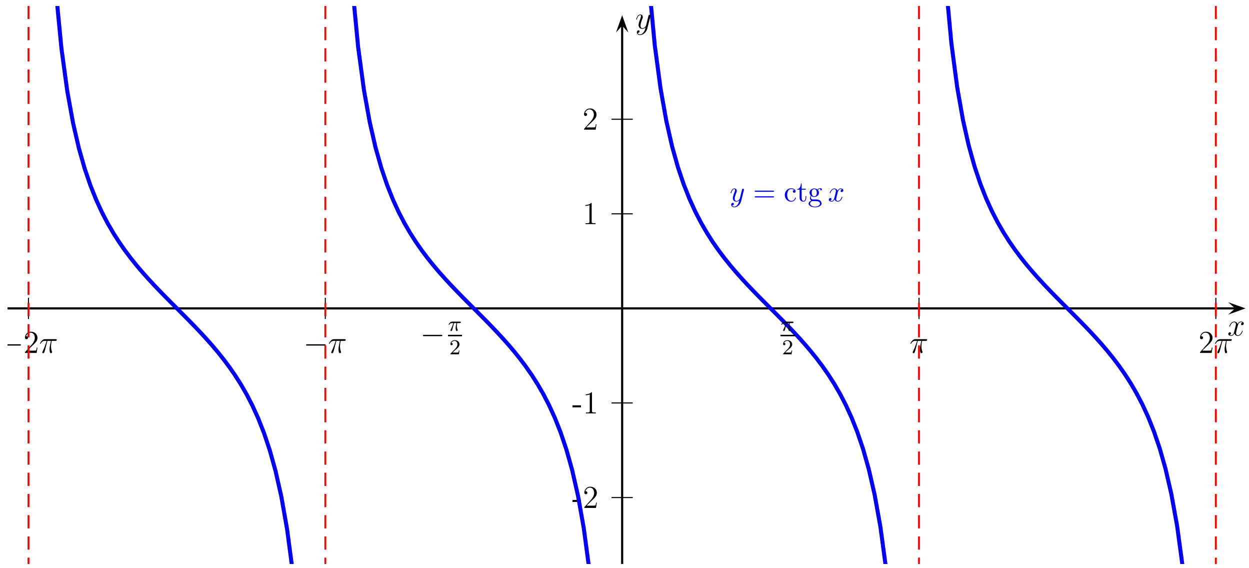

Rysunek 6: Wykres funkcji $\mathrm{ctg}(\cdot)$ (cotangensoida).

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY